

sur yoktu, ancak yanında taştan yapılmış bir kale vardı. Kalenin güneyinde Palánk adı verilen bir ön kale (palanka) uzanıyordu. Moğol istilâsının ardından Kral IV. Béla şehri yeniden iskân etti. Burada Ortaçağ boyunca önemli dinî kuruluşlar, kiliseler ve tarikatlar oluştu. 1405'te Segedin Kalesi ve palankası güçlendirildi; o tarihten sonra Osmanlılar'a karşı yapılan seferler buradan başladı. Varna Savaşı'ndan önce II. Murad'ın elçilerinin Segedin'e gelip kral tarafından kabul edildiği ve 1444 Temmuz sonlarında burada antlaşma yapıldığı belirtilir (bazı tarihçilere göre antlaşma Nagyvárad'da tasdik edilmiştir). 860'ta (1456) Fâtihten Mehmed, Belgrad'ı kuşattığında János Hunyadi'nin ve Ciovanni de Capestrano'nun yönettiği hıristiyan yardım ordusu burada örgütlenmişti. Kral II. Ulászló şehre "özgür krallık kenti" (civitas libera regia) rütbesi verdi. Ekonomisinin canlanması İtalya'ya yönelik siğir ticaretinin önemli bir merkezi olması üzerine XV. yüzyılın sonlarında başladı. Zengin Segedinli tüccarlar ve siğir yetiştiricileri, Macar Krallığı'nın o zamanki en iyi şarap üretiminin yapıldığı Srem'de (Szerémség [Srem]) üzüm bağları satın almış ve şarabı ticarî amaçla Segedin'e göndermişlerdir.

1526'da Macar Kralı II. Lajos, Kanûnî Sultan Süleyman ile çarpışmaya hazırlanırken Erdel Voyvodası János Szapolyai'yi yardıma çağırırdı, fakat voyvoda savaşa yetişemedi ve birlikleri Segedin dolayında karargâh kurdu. Mohaç zaferinin ardından Budin'den (Buda) geri dönen Osmanlı birliklerinin bir kolu Sadrazam İbrâhim Paşa yönetiminde şehri yağmaladı. Macar Krallığı'nın güney sınırının yanında oturan Sırp kökenli asker köylüler köylerinin Osmanlılar'ın eline geçmesi üzerine daha kuzeye kaçtılar ve Kral János Szapolyai'nin hizmetine girdiler. Kral onları Segedin'in güneyine düşen yerleşim bölgelerine yerleştirdi; bu durum bölgenin Macar toprak ağalarıyla aralarında sorun çıkmasına yol açtı. Sırp ordusunun kumandanı olan Çerani Jovan bölgede egemenliği üstlendi ve kendini çar ilân etti. Szapolyai'den yana olan beylerle arasındaki anlaşmazlık yüzünden Habsburglar'ın tarafına geçti. Üzerine gönderilen üçüncü orduya yenilince Segedin'e kaçtı, orada yaralandı ve bir süre sonra kendini izleyen Bálint Török'ün eline düşerek öldürüldü (1527). Şehir 1530-1541 yılları arasında János Szapolyai'nin egemenliği altındaydı. Budin'de 948'de (1541) Osmanlı idaresinin tam olarak kurulmasının ardından Segedin ileri gelenleri I. Ferdinand'ın hâkimiyetini benimse-

diler ve silâhlı savunma yapmak için hazırlandılar. Bunun üzerine Budin Beylerbeyi Küçük Bâli Paşa 1543 başlarında şehrin yöneticilerini yanına çağırıldı ve ihanet ettikleri gerekçesiyle başlarını vurdurdu. Daha sonra Segedin'i ele geçirmek için birlikler gönderdi. Bu arada Segedin livâsı teşkil edildi ve ilk sancak beyliğine Küçük Bâli Paşa'nın oğlu Derviş Bey tayin edildi. Bu livâ başlangıçta Tuna-Tisza (Tisa) arasına düşen bütün bölgeyi kapsıyordu. Segedin Kalesi kötü durumda olduğu için Osmanlılar'ın ilk işi kaleyi yenilemek oldu ve bunun masrafları hazine gelirlerinden karşılandı. 951 Zilkadesinde (Ocak 1545) Segedin sancak beyliğine getirilen Mihaloğlu Yahyâ Bey oğlu Hızır Bey'in 954 Zilkadesine (Aralık 1547) kadar süren idareciliği döneminde şehirde bazı problemler çıktı. Şehir kadısı çan çalınmasını yasaklayıp bazı dinî ve cezaî işlere müdahale etmek isteyince huzursuzluk baş gösterdi ve kadı yeni hukukî uygulamaları tederfî şekilde yapması konusunda uyarıldı.

1541'den beri Osmanlı vesayeti altında bulunan Erdel'in I. Ferdinand'ın birliklerince 1551'de işgali üzerine Segedin'in de geri alınması planları yapıldı. Bunun gerçekleştirilmesi işiyle eski Segedin yargıcı haydut (hajdú) kumandanı Mihály Tóth ve İspanyol kumandanı Bernardo de Aldana görevlendirildi. Macar haydutları gizlice palanka arazisine girdiler ve kaleye ulaşmayı denediler, ancak Türk muhafızları bunu engelledi (24 Safer 959 / 20 Şubat 1552). Ardından Macar ve İspanyol birlikleri ge-

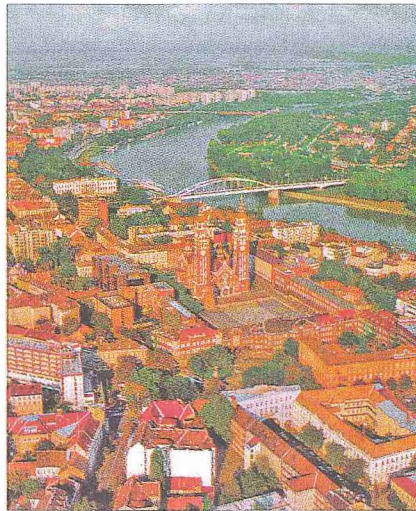
lip şehri kuşattı. Kuşatmanın ilerlememesinin sebebi sur yıkan topraklarının kalenin eteğine getirilememesiydi. Saldırganlar kuşatma için beklerken Segedinli Türk ve Macar tüccarlarının depolarını yağmaladılar. Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa'nın olayla ilgili raporuna göre Mihály Tóth 2000 piyade ile gece Tisza'yı geçip iç parkanın bir köşesini yıkmış ve buradaki beşli denilen muhafızlarla sivil müslümanlardan 300 kişiyi öldürmüştü (TSMA, Emanet Hazinesi, nr. 1098). Hadım Ali Paşa hızlı bir yürüyüşle şehrin önlerine geldi ve yapılan çarpışmada hıristiyan ordusunu bozguna uğrattı (1 Mart 1552). Saldırganlarla iş birliği yapan bazı Segedinliler ile iki Fransisken rahip idam edildi.

959'da (1552) şehri geri alma girişiminden sonra hıristiyan halk palankanın dışına çıkarıldı. Şehri ve kaleyi çevreleyen banliyölerde yine Macarlar yaşıyordu, ancak palankadan çıkarılanlar başka şehirlere yerleştiler. Türkler'in fethettiği yerler arasında bulunan şehirlerde ve fetih arazilerinin uç bölgelerinde zengin Segedinli zanaatkâr ve tüccarların bir nevi diyasporası oluştu. Segedin'de 1546 yılı kayıtlarına göre vergi ödeyen 1322 aile reisinin adı geçmektedir; bu sayı 1552'deki Segedin savaşı dolayısıyla 1554'te 1054 kişiye düştü. XVI. yüzyılın sonlarına doğru şehirdeki hıristiyan nüfusu azalmaya devam etti. 1599 yılı vergi kayıtlarına göre yalnızca 523 hâne kalmıştı. Kaynakların belirttiğine göre göç bundan da fazlaydı, çünkü nüfusun terkinde aile adları 1546-1554 yılları arasında yaklaşık % 60 değişti ve Güney Slavlar'ın buraya göçü başladı.

Segedin'de önceleri askerî garnizon dışında sivil müslüman yoktu, ancak kısa bir süre sonra bunların aileleri şehirde oturmaya başladı. Kalede 952'de (1545) 323 askerî görevli vardı. Bunlar aile fertleriyle ve buradaki memur ve tüccarlarla birlikte 1000-1500 kişiyi buluyordu. Segedin'in askerî önemi Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatından sonra önemli ölçüde azaldıysa da müslüman sivil nüfus artış gösterdi. Buraya imparatorluğun başka yerlerinden sürekli olarak sanayici esnaf ve tüccarlar geldi. Sancak beyinin konağı palankadaki Boldogasszony mahallesinde idi, bu sebeple bu kesime "mahalle-i mir-i mirân" deniyordu. Szent Demeter mahallesindeki Aziz Demeter Kilisesi camiye dönüştürüldü (Câmi-i Şerîf-i Hâssa). Bunun dışında iki mescid daha vardı. Sokullu Mustafa burada bir de hamam yaptırdı.

Şehir Osmanlılar'ın fethinden önce "özgür bir krallık kenti" olarak çevrenin eko-

Modern Segedin'den (Szeged) bir görünüşü - Macaristan

Segedin'de
Móra Ferenc
Múzeisi

nomik merkeziydi. Segedin sınırlarında geniş otlaklar bulunuyordu ve burada boyuzlu siğir yetiştirmek üzere yerleşimler oluşturulmuştu. Şehirde bunun dışında demircilik, dokumacılık, sepicilik, marangozluk, yiyecek, giyecek ve inşaat sektöründe çalışan işçiler ve çömlükçiler vardı. Şehir önemli bir pazar yeriydi. Srem şarabı, Erdel tuzu ve Balkanlar'dan getirilen deri ve kumaş burada pazarlanıyordu. Türkler'in eline geçtikten sonra da sanayi bakımından önemli bir değişikliğe uğramadı. Bu durum kasaplık loncasının dışında ötekilerin tamamıyla ortadan kalkmasına kadar (1552) böylece sürdü. Kuyumcuların Kecskemét'e taşındığı ve mesleklerine burada devam ettikleri bilinmektedir. Şehirdeki Türk esnafı 1578'de şu meslekleri icra ediyordu. Çilingir, mumcu, nalbant, saraç, kasap, hayyât, başmakçı, mestçi, dülgere, mücellit. Şehrin hristiyan nüfusu yalnızca kasaplık loncasını ayakta tutabilişti ve bu onlar için bir imtiyazdı. Bunlar kendilerinin seçtiği bir yargıcın yönetimindeydi.

Segedin'in cizye geliri hazineye gidiyordu, diğer şehir gelirleri ise sancak beyinin geliri olarak kalıyordu. 1570'ten başlayarak burası padişah hassına katıldı. XVII. yüzyılda Macaristan'ın bütün bölgesinde olduğu gibi burada da Macar krallık yetkililerinin nüfuzu giderek arttı. 1631'de Vác piskoposluğu kilise için bu bölgeden ondalık vergisi toplamak istedi, ancak halk buna yanaşmadı. 1671 yılına kadar Macar vergisinin toplamı Türk vergisinin % 10'u olarak kaldı. Şehirde Protestanlık da yayıldı, uluslararası üne sahip pek çok Protestan vâiz buradan çıktı. Fakat Protestanlık halkın Katolik inancını unutturacak ölçüde kök salmadı. Osmanlı idaresi döneminde şehrin dinî yapısı renklendi; büyük Katolik çoğunluğa Protestanlar, müslümanlar ve giderek daha büyük bir sayıda Ortodokslar (Güney Slav halkı) eklendi.

XVII. yüzyılda Segedin'in durumu öncesine göre çok fazla değişmedi. Nüfus

10.000 dolayındaydı, bunun yarısını artık Balkan Slavları ve müslüman nüfusu oluşturuyordu. II. Viyana Kuşatması'ndan sonraki savaşlar sırasında Kutsal Birlik kuvvetleri Segedin bölgesinde faaliyetlerini hızlandırdı. Kumandan Peter Ernst Mercy ve Johann Donatus Heissler'in Habsburg birlikleri önce Segedin'den Budin'e giden erzak kafilisine saldırdı, ardından 23-24 Nisan 1686 gecesi şehri kuşattı. Serdar Cigala Ahmed Paşa ve Orta Macaristan'ın prensi Imre Thököly de burada karargâh kurmuştu. Gece yarısı yapılan saldırıda Türk ordusunun büyük bölümü kaçtı, yaklaşık 1000 kişi esir düştü. Kale 2000 kişilik Mısır kökenli askerlerle güçlendirildi. Budin'in düşmesinin ardından kumandan yardımcısı De la Vergne, Segedin'e yeniden saldırdı. Habsburg birlikleri palankayı 5 Ekim'de ilk saldırı sonrasında ele geçirdi. De la Vergne bir top güllesiyle ağır biçimde yaralandı ve öldü. Yerine İskoç kökenli kumandan George von Wallis geçti. 13 Ekim'de surlar yıkıldı. Yardıma gelen Osmanlı birlikleri de yenilgiye uğratıldı. Bunun üzerine Segedin Kalesi muhafızları teslim oldu ve 23 Ekim'de şehirden 600 kişi ailesiyle birlikte ayrıldı, yanlarında 200 arabaya yüklenmiş eşyaları da vardı. Kalede bulunan Türk topları 1720'ye kadar kullanıldı.

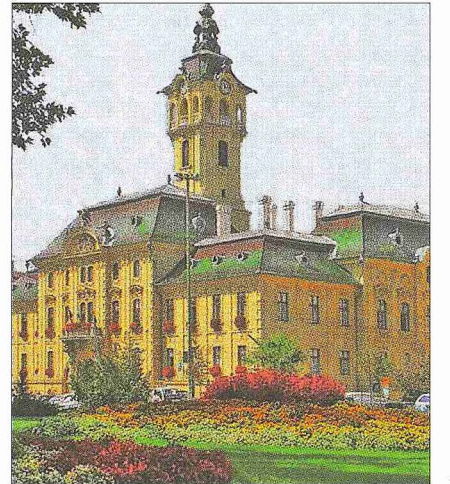
Segedin, 1686'dan 1716'da Tımsıvar düşünceye kadar Tisza-Maros ırmakları kavşağının en önemli uç kalesi olarak önemini korudu. Viyana Savaş Konseyi büyük işlerine izin vermedi, yalnızca Türkler zamanından kalma kale ve palanka güçlendirildi. 1703'ten 1711 yılına kadar devam eden, Habsburg aleyhtarı Prens II. Ferenc Rákóczi'nin yönettiği özgürlük savaşı sırasında Rákóczi'ye bağlı Kuruc birlikleri pek çok defa buraya saldırı düzenledi. 1704 yazında prensin kendisi de burayı kuşattı. Macar yöneticilerinin amacı Türk askerlerinin Segedin yakınlarındaki sınır bölgesine gelişini beklemektir. Fakat askerî destek gelmedi ve bu durumda Kuruclar kaleyi ele geçiremedi.

XVIII. yüzyılda Segedinliler özgür krallık kenti haklarını elde etmek için sıkı bir mücadele vermek zorunda kaldılar; onların bu hakkı nihayet Macar Kralı III. Karl'ın düzenlediği bir belgeyle 21 Mayıs 1719'da kabul edildi. Segedin bu yüzyılda yeniden sakin bir döneme kavuştu. Habsburglar'a karşı yürütülen Macar özgürlük savaşı sırasında Macar hükümeti kısa bir süre burada çalıştı ve Lajos Kossuth ile Nikolai Bălcescu, Romen-Macar barış antlaşması planını 1849 Temmuzunda burada imzaladı. Şehrin uğradığı en büyük felâket 1879 kışında Tisza'nın taşması ve bütün yerleşim bölgelerini mahvetmesi oldu. Şehir bugünkü görünümüne bundan sonra kavuştu. I. Dünya Savaşı'na nihayet veren Trianon Barış Antlaşması sonucunda Segedin'in güneyindeki bölgeler yitirildi ve bu durum şehrin ekonomisine ağır bir darbe indirdi. Fransız işgalinin bölgesindeki karşı devrimci hükümet de başlarında bakanlarından biri olan ve sonra da Macaristan'ın yöneticisi olacak olan Miklós Horthy olmak üzere burada kuruldu. Romanya sınırları içinde kalan Erdel'in en önemli kültürel merkezi Kolozsvár (Cluj) şehri üniversitesi buraya taşındı.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Reizner, *Szeged története, Szeged 1899-1900*, I-IV; P. Z. Szabó, *A török Pécs 1543-1686*, Pécs 1941; E. Vass, *A Szegedi és Csongrádi náhije 1548. évi török adóösszeírása*, Szeged 1979, s. 5-80; *Szeged története I. A kezdetektől 1686-ig* (ed. Gy. Kristó), Szeged 1983; *Szeged története II. 1686-1848* (ed. J. Farkas), Szeged 1983; F. Szakály, *Mezőváros és reformáció*, Budapest 1995, tür.yer.; a.mlf., "Szeged török uralom alá kerü-

Segedin'de belediye binası

lésének történetéhez”, *Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére* (ed. L. Koszta), Szeged 1995, s. 451-569; G. Csikos, *A szegedi mézáros-céh a török hódoltság alatt*, Szeged 2002; A. Molnár, *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. (1572-1647)*, Budapest 2002; S. Papp, “Die Osmanische Diplomatie des Rákóczi-Freiheitskampfes (1703-1711)”, *Studii și cercetări de Turkologie contemporană. Omagiu Profesorului Mihai Maxim*, Cluj-Napoca 2004, s. 73-87; a.m.f., “Kárrendezési kiserletek a hódoltságban az 1547. évi békekötés után”, *Keletkutatás*, Budapest 1996. Ősz-2002/Tavaszi, s. 141-160; I. Petrovics, “Dél-dunántúli és dél-alföldi városok kapcsolata Felső-Magyarországgal a középkorban”, *Bátfától Pozsonyig* (ed. E. Csukovits – T. Lengyel), Budapest 2005, s. 131-158; G. Dávid, “Kászim vojvoda, bég és pasa”, *Keletkutatás*, (1995/Ősz), s. 53-66; a.m.f., “Az első szegedi bég, Dervis életpályája”, *Aetas*, XIV/4, Szeged 1999, s. 5-18; a.m.f. – P. Fodor, “Magyar ellenállás a török berendezkedéssel szemben”, *Keletkutatás* (1996/Ősz – 2002/Tavaszi), s. 277-279; L. Blazovich, *Szeged rövid története. Dél-alföldi századok 21*, Szeged 2005.

SÁNDOR PAPP

SEHÂ

(bk. CÖMERTLİK).

SEHÂBÎ

(سحابی)

(ö. 971/1564)

Divan şairi.

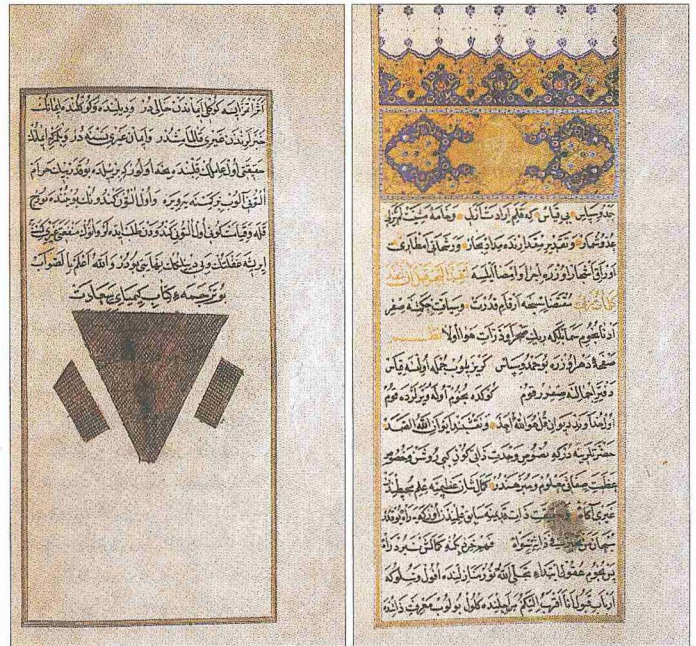
Divanının dîbâcesinde (vr. 5^b) adını Hüsameddin b. Hüseyin el-Meşhûr be-Sehâbî olarak bildirir. Âşık Çelebi'ye göre (*Meşâirü's-şuarâ*, vr. 149^b) aslen Hemedanlı ve Acem asıllı (Acemiyü'l-asl) olup Tebriz fethinde Şeyhülislâm Kadri Çelebi tarafından padişaha tavsiye edilmiş ve kuyumculukla ilgilenen kardeşi şair Bîdârî ile birlikte İstanbul'a getirilmiştir (941/1534-35). Buradaki “Acemiyü'l-asl” ibaresi onun etnik menşeiini değil doğup büyüdüğü bölgeyi ifade etmektedir. Latîfî İstanbul'da yerleştiğini, Farsça ve Türkçe şiirde iktidar sahibi olduğunu, ayrıca muamma yazmayı iyi bildiğini zikreder (*Tezkire*, s. 184). Sehâbî'nin kuvvetli bir eğitim aldığı ve medrese tahsili gördüğü hem “Molla” lakabından hem de şiirlerinden anlaşılmaktadır. Kaynaklar da onun ilim ve irfan sahibi olduğunda müttefiktir. Gazzâlî'nin *Kimyâ-yı Sa'âdet*'i gibi ilmî birikim isteyen bir eserin tercümesinin ona havale edilmesi bu kanaati destekler. Nurbahşiyye tarikatına mensup olan şair otuz yıl İstanbul'da yaşamıştır. Ancak hayatına dair kaynaklar-

da bilgi bulunmamaktadır; divanında ve *Tedbîr-i İksîr* adlı tercümesinde de bu konuda bilgi verilmez. “Kişi öz ihtiyarıyla şehâ terk-i diyâr etmez” (gazel 152/3); “Garîbindir Sehâbî iltifât et hâline şâhım / Bilirsin kim seninçin ihtiyâr etmiş vatan terkin” (gazel 290/5) gibi mısralarında da somut bilgilere rastlanmaz. Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilgilendiği şairler arasında anılan Sehâbî *Tedbîr-i İksîr* tercümesiyle büyük bir ihšana nâil olmuştur (Kınalızâde, I, 451). Bizzat sultanın iltifatına mazhar olup otuz akçe ulûfeye hak kazandı (Ahdî, vr. 109^a) ve “cemâat-i şuarâ” faslından aylık aldığı bilinmektedir (Erünsal, XIX [1980], s. 219). Şairin gördüğü yakınlığa karşılık padişaha gösterdiği büyük saygı ve sevgi divanının neredeyse tamamına yansımaktadır. Sultan Süleyman methinde yazdığı toplam dokuz kaside ve bir muhammes yanında birçok gazelinde de hâmisini övmektedir. Bazı gazellerine mahlas beytinden sonra padişahı övücü beyitler ilâve etmiştir (meselâ bk. gazel 199/8-9). Sehâbî, “Dedi Selmân vefâtına târîh / Rûh-ı pâk-i Sehâbî'ye rahmet” beytinin gösterdiği 971 (1564) yılında ölmüştür. Nereye defnedildiği bilinmemektedir.

Sehâbî şiiri “âlem-i gayb armağanı” (gazel 127/5) ve “vâridât” (gazel 140/7) diye nitelenekte, bu yolla adının ölümsüzleşeceğini düşünmektedir. Şiirde hayal ve mâna güzelliğine çok önem vermiş, yer yer kelime oyunlarına sapsmış, gerçek şiiri neredeyse bir büyü kabul etmiş, edebî sanatları kullanmakla birlikte aşırı tasannudan

kaçınmıştır. Şiirde mânaya verdiği önemi bir gazelinde, “Fesâhat deştine fikret semendiyle güzâr ettim / O vâdide olan ma'nî gazâlin hep şikâr ettim” (gazel 247/1) şeklinde ifade etmiştir. Molla Câmî ve Hâfiz-ı Şirâzî en beğendiği ve etkilendiği şairlerdir. Necâtî Bey'i Osmanlı şiirinde yeni bir üslup getirdiği düşüncesiyle “Nevâfî-peyrevi” olarak niteler (gazel 430/5). Tezkiirelere göre devrinin bilinen ve takdir edilen simalarından biridir. Âşık Çelebi onun divanının incileri dolu olduğunu (*Meşâirü's-şuarâ*, vr. 149^b), Kınalızâde Farsça ve Türkçe şiirlerinin çok beğenildiğini (*Tezkire*, I, 451), Ahdî ise Anadolu şairleri ve âlimleriyle şiir ve inşâ müzakerelerinde bulunduğunu ve geçmiş hükümdarların tarihi bildiğini (*Gülşen-i Şuarâ*, vr. 109^a) söylemektedir. Şiirlerinde kullandığı dil nisbeten sade ve diğer şairlere göre daha akıcıdır. Sehâbî'nin şiirlerinde atasözü, deyim ve özlü söz gibi unsurlara sıkça rastlanmaktadır. Dönemin âdetleri, değer yargıları ve bâtil inançları da şiirinde yer bulmuştur.

Eserleri. 1. *Divan*. Tek nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 366/4183). Eser gerek özenle hazırlanmış cildi gerekse tezyinatı itibarıyla kitap sanatları bakımından oldukça değerlidir. Özenli cildiyle şairin bizzat Kanûnî'nin isteği üzerine tertip ederek ona takdim ettiği nüshanın bu nüsha olması kuvvetle muhtemel olup 966 (1559) tarihini taşımaktadır. Bir tevhid, bir na't, dört halife methiyesi, Kanûnî adına dokuz kaside, 434 gazel, kırk rubâî, bir tarih kıtası, bir mu-

Sehâbî'nin
Tedbîr-i İksîr
adlı eserinin
I. cildinin
ilk ve son sayfaları
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 2321)